

---

politikai állásfoglalás ez, mérték a darvasi életműben, amelynek kvintesszenciája az lehet: hűség a néphez.

Előadásom elején erről szóltam, hogy nagy a csönd Darvas életműve körül. Túlzóan nagy. Örülök, hogy az őt útjára bocsátó közösség Orosháza lakói nem engedik a csend harangját az életműre borítani, hogy az itteni és az általa is leírt monda átalakított képével éljek, s a feledés harangos kútjába rejteni. Ezért keltenek a megemlékezések, a tisztázó értékelemzések. Kincs is rejtezik a Darvas életmű harangja alatt.

Kárpáti Tünde

MOLNÁR ÉRTÉKELES?

(Nagy György: Molnár Ferenc a világsiker útján
Györgyey Klára: Molnár Ferenc)

A tavalyi és az idei esztendő is jubiláris év Molnár Ferenc biográfiája tekintetében. 2002-ben halálának 50., 2003-ban pedig születésének 125. évfordulója ad alkalmat a megemlékezésre. A tavalyi jubileumra főhajtásképpen két – az író életművét átfogó igénytel szemlélő, magyar nyelven most először megjelenő – könyv is napvilágot látott.

Nagy György, azaz George L. Nagy *Molnárs Stücke auf der deutschsprachigen Bühne* című 1978-ban írt könyvét Kálmán Judit fordításában *Molnár Ferenc a világsiker útján* címmel 2001 végén adta ki a Tinta Könyvkiadó. A drámaíró születésnapjára az akkori szóhasználat szerint „nyugaton” készült tanulmány Magyarországon hamarabb nem jelenhetett meg, de legalább most ünnepelhetjük a XX. század első két-három évtizedének legsikeresebb színpadi íróját e kiadvánnyal. Néhány hónappal később a Magvető Kiadó is jelentkezett egy Molnár-témájú könyvvel, egy ugyancsak több évtizeddel ezelőtt (1980-ban) Amerikában írt monográfiával, a szerző Györgyey Klára maga is fordító, a Nemzetközi P.E.N. Klub Amerikai Emigráns Centrumának elnöke. A kötet címe *Molnár Ferenc*, fordítója Szabó T. Anna költőnő.

Mindkét könyv megjelenése azt mutatja, hogy az irodalom- és színháztörténet igyekszik törleszteni Molnárral szembeni adósságaiból, de hogy ebből az adósságból maradt még jócskán, azt az is bizonyítja, hogy nem friss irodalomtörténeti munkák kiadásáról van szó – ezek ugyanis még hiányoznak –, hanem

magyarul eddig még nem jelent régebbi tanulmányokról. E két kötet egymást követő megjelenése és számos budapesti (*Egy, kettő, három/Ibolya*, Madách Színház [rendező: Sziútes Tamás], 2001. nov. 10.; *A farkas*, József Attila Színház [Narzlady Éva], 2001. nov. 18.; *A testőr*, Madách Kamara [Kolos István], 2001. dec. 15.; *Az örlög*, Radnóti Miklós Színház [Forgács Péter], 2002. ápr. 18.; *A Pál utcai fiúk*, Bárka [Vidovszky György], 2002. aug. 16.; *Doktor úr*, Ruttkai Éva Színház [Nagy Miklós], 2002. nov. 12.) valamint vidéki (*Liliom*, Győri Nemzeti Színház [Tordy Géza], 2001. okt. 5.; *Az ördög*, egri Gárdonyi Géza Színház [Csiszár Imre], 2001. nov. 16.; *Egy, kettő, három*, Veszprémi Petőfi Színház [Ács János], 2001. nov. 23.; *Játék a kastélyban*, Debreceni Csokonai Színház, [Menczel János], 2001. dec. 13.; *Az üvegcipő*, tatabányai Jászai Mari Színház, [Galambos Péter], 2002. szept. 25.; *Játék a kastélyban*, Szolnoki Szigligeti Színház [Csiszár Imre], 2002. szept. 26.; *A Pál utcai fiúk*, Veszprémi Pannon Várszínház [Krámer György], 2002. nov. 9.; *Játék a kastélyban*, Miskolci Nemzeti Színház Kamaraszínháza [Málnay Levente], 2002. nov. 22.) Molnár-premier arra enged következtetni, hogy a szakma ezúttal is odafigyel annak a drámaírónak a évfordulóira, akinek vígjátékai megnyitották a magyar drámák előtt a világ színpadaira vezető utat.

Molnár premierjeit, jubileumait Magyarországon a század elején szokás volt hangosan ünnepelni, születésének 50. évfordulójára például húszkötetes életműsorozatot jelentetett meg a Franklin-Társulat. De később is megemlékeztek róla, még az ötvenes években is, amikor 80. születésnapjának évében magyarul is megjelent az *Útitárs a száműzetésben (Jegyzetek egy önéletrajzhoz)* című utolsó prózai műve, amely egyben az egyetlen kötetbe foglalt önvallomása. Halála után tíz évvel azonban már a vádlottak padjára ültetik, 1962. április 21-én a Vígszínházban *Játék a bíróságon – A Molnár-ügy* alcímmel Kárpáthy Gyula és Orbók Endre tollából mutatnak be egy „törvényszéki tárgyalást”, ahol arról döntenek, hogy követhető-e az akkori színpadi írók számára Molnár dramaturgiájának útja; csak sikerhajhászó volt-e Molnár, vagy felvetett igazi, mély társadalmi problémákat is. Születésének 85. évfordulóján a magyar szaksajtóban ünneplés helyett – *Molnár-legenda* címmel – ítélező vitasorozat indul drámáiról. A 100. születésnapjával jobban sikerül, újabb – nem minden elfogultság nélküli – összefoglaló értékelések születnek, érdekesmód jobbára megintcsak a drámaíró Molnárról.

A színházak mindig kiálltak Molnár mellett, így a centenárium alkalmával is (s ekkor az általános tendenciától eltérően nem csak a bevétel miatt): Pécsen a Nemzeti Színházban *Játék a kastélyban* premiért tartottak, Molnár „anyaszínházában”, a Vígszínházban *Az üvegcipőt* mutatták be, a legfiatalabb színésznemzedék az Ódry Színpadon *Az ibolya* című egyfelvonásosát játszotta, a Veszprémi Petőfi Színház három egyfelvonásosát – *Előjáték Lear királyhoz*, *Marsall*, *Az*

ibolya – tűzte műsorára, a Józsefvárosi Színház a *Liliommal* emlékezett. Igazán méltó ünneplést azonban mégiscsak külföldön kapott: 100. születésnapját előbb ünnepelték Londonban, mint Magyarországon. (Londonban 1978. január 3-án az angol Nemzeti Színház *A testőrrel* tisztelgett Molnár előtt, itthon csak márciusban – két hónappal születésnapja után – mutatják be nem is a fővárosban, hanem Pécsen a *Játék a kastélyban*, Budapesten csupán májusban kezdik játszani *Az üvegcipőt!*). Itthon a nemszeretem polgári drámaírók sorába rendelték. Dramaturgiájának értékelésében a negatívumok nem objektív kijelentéseként, hanem vádakként jelentek meg: „túlságosan kihasználja a színpad lehetőségeit”, „a színpadi formák biztos kezű bűvésze”, „híven kiszolgálta közönségét, s ez nagyon jól jövedelmezett neki” – írták róla. Persze nemcsak szidalmak érték, legalább annyi védelmezője akadt, mint támadója. Amit az egyik oldal hátrányára írt, azt a másik erényei közé sorolta: „Minden kortársa között ő volt a legtökéletesebb mestere a színpadi formáknak” – írta róla egyik kortárs kritikusa, Kárpáti Aurél, aki majdnem mindegyik Molnár-premiernek szemtanúja volt. Nevezték a színpad Paganinijének, a magyar Molière-nek, dicsérték bámulatos színpadi helyzetet teremtő tehetségét, drámái szerkezetének világosságát, a hatások alapos előkészítését, a cselekmény érdekességét, az atmoszférateremtését. Ám igazi, objektív, érzelmektől mentes értékelés még nem született róla.

Ennek hiányát sajnos egyik most megjelent tanulmánykötet sem pótolhatja. Sem a Nagy György-éle, sem a Györgyey Klára-féle monografikus igényű megírt könyv nem tölti be a teljes körű és objektív értékelés tisztét. Az előbbi – noha megpróbál teljes képet adni az író életművének minden fázisáról – elsősorban a világsikerek időszakát dolgozza fel, az utóbbi célja pedig a korábbi kritikusok szubjektivitásának felülvizsgálata és a korábbi Molnár értékelések hiányosságainak pótlása, e céllal azonban akaratlanul is elfogulttá válik. A végleges ítéletalkotás hiánya ellenére mindkét könyv értékes adalékokkal szolgál egy objektivitás igényével megírandó Molnár életmű feldolgozáshoz.

Nagy György könyve egy rövid, az eddigi Molnár-kutatásokról szóló értékes általános bevezetővel kezdődik, amelyben a németországi, USA-beli és a magyarországi kutatási eredményekre koncentrálnak. Hiányolom azonban mind az előszóból, mind az azt követő fejezet bevezetőjéből a Molnár-kutatások egyik legalapvetőbb segédkönyvének, az Elizabeth Molnar Rajec kétkötetes angol nyelvű Molnár Ferenc bibliográfiájának (*Ferenc Molnar – Bibliography I–II.*, Wien, Köln, Graz 1986.) megemlítését. Hiányát érzem annál is inkább, mert Nagy György az előszóban azzal a dicsérendő igénnyel lép fel, hogy majd huszonöt éve megírt könyvét friss szakirodalommal egészíti ki.

A monográfia egy Molnár-életrajzzal folytatódik, amelyben nem sok novummal találkozhatunk, hiszen aki csak egy kicsit is érdeklődött Molnár élete

után, bizonyára olvasta a Vécsei Irén-féle 1966-ban az Irodalomtörténeti Kis-könyvtár sorozatban megjelent *Molnár Ferenc* című monográfiát, illetve az imént említett, 1958-ban *Jegyzetek egy önéletrajzhoz* alcímmel napvilágot látott, Molnár által jegyzett *Útitárs a száműzetésben* című könyvet, amelyre egyébként maga Nagy György is többször (mondhatni túl gyakran) hivatkozik tanulmányában. Nem is beszélve a Nagy György monográfia után keletkezett, Molnár unokájának, Sárközi Mátyásnak 1995-ben *Színház az egész világ* című Molnár regényes életéről szóló könyvéről, amelyről, mint a kutatásokhoz segítséget nyújtó újabb – igaz szubjektív – forrásról szintén nem esik szó a maga helyén.

Nagy György a további fejezetekben egyaránt foglalkozik a mára egyértelműen az irodalmi kánonba sorolt epikai művekkel és (körülbelül hétszer akkora terjedelemben) a Molnár szakirodalomban mindmáig vitákra lehetőséget adó, egyértelműen még nem értékelt drámákkal, bizonyítandó, hogy a Molnár-drámáknak igenis helyük és légjogosultságuk van mind a magyar, mind az európai színpadokon. Bár a kérdés soha nem az volt, hogy helye van-e Molnárnak a színpadon, sokkal inkább az, hogy nevezhető-e drámairodalomnak az, amit ő csinált. A Molnár-prózáról szóló fejezeteknek – a drámákat taglalókéval egyetemben – hibája, hogy jobbra csak rövid cselekményváz és az esemény ismertetése végén néhány mondatos, tömör értékítéletet kap az olvasó. A szerző sajnos nem tér ki véleménye kifejtésére, indoklására. Ami mégis erénye ezeknek a részeknek, hogy eddig egyedülálló módon szedi össze a különböző német, illetve angol nyelven megjelent Molnár-prózák és drámák filológiai adatait. Elizabeth Molnar Rajec nehezen beszerezhető Molnár-bibliográfiáját elég ritkán lapozgató magyar olvasó hitelesen, érzékletesen és tényszerűen most először szembesülhet azzal, hogy Molnár valójában milyen nagymértékben volt népszerű a világban – nemcsak darabjaival, de prózai írásaival is.

Kár, hogy a művek sorra vétele közben átkerül a hangsúly az eredeti célként megjelölt fogadtatástörténet bemutatásáról a darabok cselekményének pusztán ismertetésére. Hibának tartom azt is, hogy néhány drámáról egyáltalán nem esik szó. Ez *A fehér felhő* és *A császár* esetében még érthető, hiszen sem német, sem angol nyelvű előadásukról nem tudunk, de az *Égi és földi szerelem*, *Az ismeretlen lány* és a *Csoda a hegyek közt* drámákat illetően érthetetlen. Az *Égi és földi szerelemet* *Launzi* címmel 1923. október 10-én New Yorkban a Plymouth Színházban mutatták be. *Az ismeretlen lány* (*Das Unbekannte Mädchen*) bécsi premierje a Deutsches Volkstheaterben 1935. január 1-jén volt, s ugyanez a darab Londonban a New Theaterben *The unknown girl* címmel 1936-ban került színre (szeptember közepén, feltehetően 16-án volt a bemutatója), magyarországi premierje azonban nem 1934. december 3-án volt, ahogyan a függelékben jelzi Nagy György, hanem november 3-án. A *Csoda a hegyek közt* (*Miracle in the mountains*) című darab is színen volt New Yorkban, 1947. április 25-i premierrel.

Ennek a drámának magyarországi bemutatóját is rosszul jegyzi a könyv: 1933. május 8-ára datálja 1936. május 8-a helyett. A könyv valóban 1933-ban jelenik meg, de ez az egyetlen darabja Molnárnak, amely előbb könyv alakban lát napvilágot, s csak aztán színpadon. (1936-ban a Vígszínház fennállásának 40. évfordulóját ünnepli a négyfelvonásos legendával.) S ha már a függeléknél tartunk – *A Pál utcai fiúkat* legelőször a Royal Színház mutatta be 1936. október 22-én.

Mindezen pontatlanságok és minden hangsúlyeltolódás ellenére új szint hoz a könyv a Molnár-irodalomba: új nézőpontokból szolgál adalékokkal a drámaíró sikereihez és népszerűségéhez vezető út feltárásához. (Az pedig már valószínűleg a fordító hibája, hogy a könyvben többször is előforduló Renaissance Színház neve is „lefordított” Reneszánsz Színházra.)

Györgyey Klára munkája szélesebb körű, nemcsak Molnár életét és műveit dolgozza fel, de betekintést is nyújt abba a korba, amelyben Molnár próza- és drámaírói tehetsége kibontakozott. A biográfiai rész alapos, lényegre törő, hitelesen mutatja be magát az embert. A könyv külön taglalja a pályakezdet jelentő tárcák, novellák, majd a hosszabb lélegzetű regények korszakát – illusztrálva ezzel Molnár prózaírói fejlődésének vonalát. A prózai és drámai művekről szóló fejeztek azonos számával igyekeznek kifejezésre juttatni, hogy Molnár életművében a prózai és drámai alkotások közel azonos mértékben vannak jelen.

Molnár Ferenc pályája elejét a prózai írások (tárcák, karcolatok, elbeszélések, rövidebb, hosszabb regények) határozták meg, 1920-tól azonban egyre inkább a drámai művek kerülnek előtérbe. Éles határvonalat láthatunk az első világháborút, a Monarchia felbomlását, illetve a tanácsköztársaság történéseit követően. Ezeknek az eseményeknek szerepük van írói szokásainak megváltozásában, átalakulásában. Eddig körülbelül kétévente jelentkezett új drámával, mellette évről-évre nagy számban ontotta magából újabb és újabb elbeszéléseit, tárcáit, s ekkor írta regényei javát. 1920 után a prózaírás, s azon belül is a rövidebb lélegzetű írások háttérbe szorulnak, alig jelenik meg néhány könyve, viszont szinte nem múlik el év a fővárosban Molnár-premier nélkül. Úgy tűnik, hogy egyre inkább a drámaírás felé fordul – olyannyira, hogy a vele készült interjúkban inkább drámaíróként, semmint prózaíróként nevezi meg magát.

A műfajváltást Györgyey Klára azzal jelzi finoman, hogy a prózai művek között csúcsot jelentő *A Pál utcai fiúknak* csak egy alfejezetet, a legmaradandóbb drámájának tartott *Liliomnak* viszont egy teljes fejezetet szentel könyvében. Ezzel a kiemeléssel a prózaíró fölé helyezi a drámaíró Molnárt. S valóban, Molnár a magyar drámairodalom történetében fontos határhő, jelen van egy új színház, a kapuit 1896-ban megnyitó Vígszínház arculatának kialakításánál. Színműíróként és rendezőként részt vesz egy új közönség kinevelésében, egy új közízlés kialakításában. Ezért a tevékenységért később – a hatvanas években,

de azt követően is – sok kritikát kap, megvádolják azzal, hogy a magyar irodalmat silány útra terelte, hogy a boulevard-dráma magyar változatának megte-remtésével lehetetlenné tette egy tartalmasabb drámairodalom felnövekedését és színpadhoz jutását, s hogy a közönséget, valamint a színészeket érzéketlenné tette az igazán modern, korszerű színház és drámairodalom iránt. Az ilyen és ehhez hasonló véleményt formálók másodlagosnak tartják, hogy Molnár volt az első olyan magyar színműíró, akinek premierjeire – és ezáltal sok más magyar drámaíró bemutatóira is – nemcsak Budapest, de egész Európa odafigyelt, s ezzel olyan ritka pillanatot élhetett meg a magyar dráma-és színháztörténet, amelyet sajnos azóta sem.

A Györgyey-féle monográfia különösen értékes fejezete az utolsó, amelyben a szerző Molnár emigrációs éveiről nyújt összefoglalást. Molnár amerikai éveiről még a legtájékozottabbak is keveset tudnak, a New York-i Public Library által őrzött Molnár-hagyaték mindmáig feldolgozatlan. Ebből a fejezetből azonban kirajzolódik előttünk ennek az utolsó tizenkét évnek is a története, amely történet a tanulmánykötet megírása óta tovább folytatódott, s magyarországi vonatkozásokkal is kiegészült, kár, hogy – Nagy Györggyel ellentétben – Györgyey Klára könyve újabb kiadásakor nem élt a kézenfekvő lehetőséggel, hogy frissítse az adatokat. Igazi aktualitást akkor kapott volna monográfiájának két évtizeddel későbbi megjelenése, ha számba vette volna a kötet – véleményem szerint – legértékesebb fejezetében, az emigráció alatt írt drámáknak kilencvenes évekbeli magyarországi sorsát:

A *Waxworks* vagy más néven *Panoptikum avagy a király fiú* című darab magyarországi bemutatója 1947. okt. 7-én volt a Nemzeti Színházban, Bodolay Géza rendezésében. A darab egyértelmű bukás volt, mindössze 20 előadást ért meg. A *Wedding Day* vagy *Nuptial Song* című vígjátékot Magyarországon *Nászinduló* címmel 1996. május 10-én Balázsovits Lajos rendezésében mutatták be a Játékszínben. 69-szer játszották, de a kritikusok leírták a vígjátékot. A *Game of Hearts* című darabot, amelyet magyarul a *Szűkek mérkőzésének*, vagy *Játék a szívvel*-nek fordítottak még a kilencvenes évek „Molnár-reneszánsza” előtt bemutatták, valószínűleg 1965-ben, s aztán 1972-ben Bécsben, a Theater in Josefstadtban, Peter Loos rendezésében. A darab megbukott. Mind ennek, mind pedig az előző darabnak néhány kritikus egyöntetűen úgy vélekedett, hogy mindenkinek – de Molnár Ferencnek legfőképp – jobb lett volna, ha ezek a drámák sohasem kerülnek elő.

Györgyey Klárának kimondva, kimondatlanul ugyanez a véleménye, nem véletlen, hogy az utolsó fejezetből hiányzik, illetve csak nyomokban van meg az eddig mindig jelenlevő értékítélet. A végzőban összegzésképp a szerző még egyszer a drámaíró Molnár mellett tesz hitet, igazi értékét ezen a területen találja meg.

Feltűnő, hogy mindkét könyv mellett a drámaíró Molnár mellett áll ki, akit mind korábban, mind a későbbiekben többször támadtak egyrészt külföldi

---

sikerei, másrészt szórakoztató igénnyel megírt darabjainak témája, dramaturgiája miatt. Az életmű objektív megítélésének hiányában azonban mindkét kötet csupán a pártoskodást folytathatja ahelyett, hogy elfogulatlan mértékkel mérve helyezné bele Molnárt a magyar dráma- és színháztörténet folyamába. Természetesen ezen a ponton hiba lenne figyelmen kívül hagyni e két könyv keletkezés idejét. Olyan időszakban születtek ezek a monográfiák, amikor Magyarországon Molnár elfogulatlan megítélésére korántsem volt akkora igény, mint ma, illetve amikor inkább védelemre volt szüksége Molnárnak (főként éppen drámái miatt), semmint objektív – s ezen belül természetesen és óhatatlanul negatív – kritikai megállapításokra.

Mára már jóval egyértelműbb tény, hogy a magyar színpadi irodalom egyik megújítója – ha máshogy nem is, de technikában, dramaturgiában mindenképpen. Ám ennek a ténynek objektív és szakszerű megindoklása egyelőre – e könyvek megjelenése ellenére is – még várat magára.

G. Csala Katalin

MIT ÜZENT KARINTHY WELLSNEK A CAPILLÁRIA ELŐSZAVÁBAN?

Karinthy Frigyes egész élete folyamán foglalkoztatta H. G. Wells személye. Az angol író iránti vonzódása attól kezdve dokumentálható, hogy 1913-ban lefordította, majd kiadta az Athenaeum *Modern Könyvtár* sorozatában egyetlen Wellsfordítását, a *Tengerkisasszony: Vázlat holdfényben (The Sea Lady: A Tissue of Moonshine)* (1902) címen. A mű nagy hatással lehetett a vernei fantasztikumon nevelkedett fiatal Karinthyra: műveinek kronológiai sorrendje rávilágít, hogy művészete a Jules Verne-i fantasztikumtól ívelt az angol fantasztikus regények felé. A *Tengerkisasszony* megjelenésének évében, 1902-ben, tizenöt évesen publikálta a *Nászutazás a Föld középpontján keresztül* című vernei ihletésű, tenger alatti utazásról szóló első művét. Ezután több angol fantasztikus mű fordítása következett, köztük a *Gulliver utazásai (Swift, Jonathan: Gulliver utazásai. Ford.: Karinthy Frigyes. Bp., 1914. Révai Kiadás. Világkönyvtár sorozat)*, ezt megelőzve a *The Sea Lady*.

Mintegy tizenöt évvel később az akkoriban divatos sorozatkiadások részére Kiss Dezső is lefordította ugyanezt *A tengeri tündér* címen, melyet 1926-ban a Génius, 1928-ban és 1930-ban a Pentheon Könyvkiadók jelentettek meg.